

Baskemölla kapell

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Åsa Eriksson Green 2017-09-11

Omslagsbild: Baskemölla kapell i norra utkanten av Baskemölla fiskeläge sett från sydväst.
Flygfoto i februari 2016, Lunds stift.

Baskemölla kapell

Simrishamns församling, Österlens kontrakt, Lunds stift, Gladsax socken, fastighet Baskemölla 85:1, Simrishamns kommun, Skåne län och landskap

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Baskemölla fiskeläge ligger längs kusten, en dryg halvmil norr om Simrishamn. Bebyggelsen ligger i en relativt brant sluttning ner mot hamnen och havet. I anslutning till hamnen finns en öppen plats från vilken två pিরer leder ut i havet. Hamnen är fiskelägets naturliga centrum och närmast denna ligger bebyggelsen tätt. Baskemölla kapell med kyrkogård ligger på en höjd i norra utkanten av samhället. Bebyggelsen i samhället härrör till största delen från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Baskemölla finns omtalat i skriftliga källor tidigast år 1525 då det låg under Gladsax huvudgård, en gård i kronans ägo. Än idag tillhör Baskemölla Gladsax socken. Vägen till moderkyrkan i Gladsax var lång och tidvis svårframkomlig, i synnerhet med begravningsståg vintertid, därtill kom att invånarna ville ha sina anhörigas gravar nära till hands. När kyrkogården, och så småningom även kapellet, anlades dominerades omgivningarna av odlingsmark, senare har fler tomter kring kyrkogården bebyggts.

I april 1917 köpte Gladsax kommun in ett område för kyrkogård för 700 kr. Kyrkogården invigdes av församlingens kyrkoherde A G Nath år 1922. Invånarna

fick själva stå för planeringen och iordningställandet. Församlingen bekostade en stenmur kring begravningsplatsen.

Kapellet

I samband med att kungliga byggnadsstyrelsen godkände ritningarna till kyrkogården skall de även ha lyft frågan om det inte vore lämpligt med ett kapell på platsen. Om den folkliga opinionen redan väckt frågan är oklart. Ett skäl till att få en kyrkogård på orten var att slippa de tidvis besvärliga transporter till Gladsax. Det sägs dock att innan kapellet kom till stånd vägrade prästen i Gladsax att åka till fiskeläget för att förrätta begravingar vilket ledde till bildandet av Baskemölla arbetsförening år 1924. Syftet var att samla in medel för att finansiera kapellbygget utan moderförsamlingens hjälp. Så småningom ändrades namnet till Baskemölla kapellförening. Insamlingar skedde genom årsavgifter från medlemmarna och auktioner av tillverkade och skänkta föremål m.m. När föreningen samlat 2000 kr fick man tillstånd från kyrkostämman i Gladsax att uppföra kapellet. Kyrkostämman beslöt även att stötta bygget med 1000 kr. Med detta som grundplåt kunde kapellföreningen ta ett lån för att täcka den kvarstående summan. Lånet var avbetalat 1935.

Ritningar till kapellet upprättades av dåvarande länsarkitekten i Malmöhus och Kristianstad län, Nils August Ewe och byggdes under ledning av byggmästare Alfred A Nilsson i Tomelilla under sommaren 1927. Sluträkningen uppgick till 5904 kr. Kapellet, som även kallas *S:t Tomas kapell*, invigdes den 20 oktober 1927 av Edvard Rodhe som vid den tiden var biskop i Lunds stift. Inledningsvis användes kapellet enbart som begravningskapell men så småningom kom även andra kyrkliga förrättningar att hållas där. Stiftelsen har under åren fortsatt att finansiera behov i anslutning till begravningsplats och kapell som exempelvis helgmålsringning, blommor, gravskötsel, textilier och inredning. 1933 ska kapellet ha fått elektrisk belysning och 1943 finansierades en vattenledning till kyrkogården.

Utökad användning av kapellet ledde till att kapellet år 1951 utvidgades norrut med ett kor enligt ritningar av arkitekt Arne Lindström. Vid detta tillfälle inreddes även delar av källaren och elvärme installerades i kapellet. Kapellet har genomgått utvändiga renoveringar 1985 och år 2000.

Baskemölla kapell från norr med koret och nedgången till källaren närmast i bild. Till höger en närbild på entrétrappans grovhuggna granitelement; notera särskilt stenskiivorna med kloten överst.

Exteriör

Kapellet består av ett rektangulärt långhus och ett lägre, smalare kor. Kapellet är orienterat i nord-sydlig riktning. Sockeln består av grovt huggna granitblock. Fogarna är konvexa och ofärgade. Sockeln är på det senare tillbyggda koret gjuten i betong och klädd med sten för att efterlikna sockeln på långhuset. Även väggarna till källarplanet och trapploppet i norr är gjutna i betong. Ovan sockeln finns en gjuten droppnasa innan de murade väggarna av tegel tar vid. Murverkets struktur och partiella mönstermurning lyser igenom den tunna, vita färgen på ett effektivt sätt. Väggarna är murade i munkförband med oregelbundet förskjutna koppar. Längs med gavelröstena är teglet murat i så kallat strömskift, med snedställt tegel. Den södra gaveln kröns av ett järnkors med klot i korsändarna. På den norra gaveln sitter ett järnkors monterat på väggen. Kring dörrar, fönster, och ljudöppning är de rundbågiga muröppningarna murade med språng. Ovan muröppningarna är teglet ställt på högkant, undantaget öppningen vid klockbocken där det rundbågade valvet är murat enbart med koppsidorna. Samtliga fönsteröppningar har solbänkar av granitskivor. Längs med kapellets långsidor avslutas murverket upptill av ett listverk med tre utkragande tegelskift på långhuset, två på koret. Kapellet täcks av ett sadeltak med svagt utböjt takslut över tegelmurens listverk. Taket är täckt med enkupigt tegel som ligger dikt an gavlarna utan vindbrädor. Längs nocken och gavlarna är pannorna lagda i bruk. Byggnaden har hängrännor och stuprör av kopparplåt, med skarpa vinklar.

Kapellets huvudentré finns på södra gaveln. Den har dubbla dörrblad klädda med snedställd träpanel i brun kulör. En centrerad och symmetriskt uppbyggd trappa i granit leder till entrén. Trappan flankeras av två gavlar med likadant murverk som kapellets sockel. De kröns vardera av en granitskiva med grovt huggna sidor. Ovan vardera stenskivan vilar grovt tillhuggna stenklott av granit. På kapellets

norra sida leder en trappa med steg av granit och väggar av gjuten betong ner till källarentrén. Här finns tre plåtdörrar till källarutrymmena. Trapploppet markeras i marknivå av ett lågt, svartmålat smidesstaket.

Fönstren är rundbågade och kopplade. På långhuset har fönstren två lufter som är öppningsbara från en mittpost. Karm och bågar är målade i mörkt brun kulör. I ytterbågarna sitter en ruta med klarglas. I innerbågarna är rutorna blyspröjsade i tio små rutor med svagt gröntonat glas. I koret sitter ett fönster på var långsida. Fönstren har en luft vardera, i övrigt utformade likt de på långhuset. I murverket på södra gaveln, ovan huvudentrén finns en ljudöppning där klockstol och kyrkklocka är placerade. På klockan är skrivet *”År 1927 under Gustav V:s tjugonde regeringsår göts denna klocka av M. & O. Ohlsson i Ystad och skänktes till kapellet av inbyggare i Baskemölla”* samt *”Må sorg, som följer båren hit, få himmelsek tröst erfara, och tårat öga lyftas dit, där ingen gråt skall vara”*.

Kapellets interiör. Till vänster en utblick från altaret över långhuset. Till höger altaret, altartavla med krucifix och kormatta. På högra bilden syns även knäfall och dopbord som båda är flyttbara.

Interiör

Interiören är uppbyggd som ett traditionellt kyrkorum. Huvudentrén dubbla portar leder rätt in i det kvadratiske långhuset. I öster övergår kyrkorummet i det något smalare koret där golvnivån är högre än i långhuset. Kyrkorummet har en enkel möblering med flyttbara träbänkar ordnade i två kvarter om sex bänkrader vardera. Stolar i samma utformning finns också på olika platser i kyrkorummet. En blå matta täcker mittgången. I det nordöstra hörnet är en predikstol och på motsvarande sida om triumfbågen är en stor plexiglasmonter med ett votivskepp placerad. I koret utgörs möbleringen av altare, knäfall och dopbord. Kormattan och altarklädet är samspelta i jordnära kulörer. Golvet är lagt i mönster med rött tegel, med en låg sockel längs väggarna. Väggarna är putsade och vitmålade. Det i mörkbrun kulör laserade innertaket är ett tredningstak där de nedre delarna av takstolarna är synliga. Mellan takstolarna är taket klätt med lockpanel. Fönsterkarmar och bågar är laserade i en mörkt brun kulör. I taket innanför entrédörren finns en vindslucka för inspektion av långhusvinden.

Inredning och inventarier

Altare

Mot korets norra vägg finns ett altare av vitlaserad furu. Altaret tillsammans med dopbord, knäfall och predikstol är tillverkade efter ritningar av arkitekt Aina Berggren 1966. Det vävda altarklädet föreställer ett stiliserat skepp omgivet av bårder med fisknätsmönster. Klädet är skapat av textilkonstnären Hillevi Nilsson-

Kjellhard. Kormattan är skapad av samma konstnär och har en öppen port som motiv.

Altaruppsats

I en nisch över altaret hänger en altartavla i form av ett krucifix med en målning av Jesus på korset. Tavlan är målad på trä med oljefärg efter ett italienskt, medeltida original. I korsarmarna porträtteras aposteln Johannes respektive Jungfru Maria. I krucifixets nedre del syns en gestalt som samlar upp Kristi blod. Målningen är utförd och skänkt av konstnären Edvin Ollers.

Altarring

Ett flyttbart knäfall i vitlaserad furu med skinnklädd dyna hör till korets inredning. På var sida om dynan är breda furugavlar och ovanpå dessa finns en överliggare av massiv furu. Knäfallet är tillverkat efter ritningar av arkitekt Aina Berggren 1966.

Predikstol

Predikstolen är placerad i långhusets nordvästra hörn på en låg tegelavsats i samma nivå som korets golv. Predikstolen är tillverkad i samma vitlaserade furu som korets inredning efter ritningar av arkitekt Aina Berggren. Predikstolens front pryds av ett predikstolskläde som avbildar en fyr, ritat av textilkonstnären Kerstin Olsrud och vävt av föreningsmedlemmen Ann Marie Olsson.

Dopfunt

I koret finns ett flyttbart bord i samma vitlaserade furu som korets övriga inredning. Detta används som dopbord vid förrättningar då en dopskål av silver placeras på bordet. Dopskålen är skapad av silversmed Wiwen Nilsson och bär inskriptionen ”*Till Baskemölla kapell av Emma Andersson Långaryd 1955*”.

Bänkinredning

Kapellet har flyttbara bänkar och stolar av mörkt betsad furu i rustik utformning. Bänkar och stolar har ljusblå dynor. Det är osäkert om bänkarna är ursprungliga för kapellet. Historiska bilder vittnar om att de funnits på plats sedan åtminstone 1950-tal.

Orgel

Längs bak i kyrkorummets sydvästra hörn står en elektrisk orgel. Orgeln har inte inventerats i Lunds stifts orgelprojekt, därav inga ytterligare uppgifter.

Klockor

I en ljudöppning högst upp i långhusets södra gavel hänger kyrkklockan. Klockringningen elektrifierades 1959.

Övrigt

I kapellet finns två votivskepp. Berättelsen lyder att votivskeppet skänktes 1913 till Gladsax kyrka av en sjökaptan från Helsingborg, Anders Viksten. Han var son till en skeppare i Baskemölla och ville på detta vis ”... *tacka för de många högtidstunder jag haft i det gamla templet, dels såsom en erinran om de många av församlingens medlemmar som haft sitt yrke på havet*”. När kapellet i Baskemölla stod klart beslöt kyrkorådet att skänka skeppet hit. Fartyget bär namnet *S:t Tomas* och enligt uppgift från byggnadens underhållsplan har kapellet blivit uppkallat efter detta votivskepp. I kapellet finns också en kopia av ovan nämnda skepp som tillverkats av församlingsbon Eddy Jönsson 1981 och skänkts till kapellet 1994. Skeppet förvaras i en monter av plexiglas i långhuset. I kapellet finns också en ljuskrona som tillverkats utifrån ett ankare av samma församlingsbo.

Längs väggarna i kapellet sitter väggfasta lampetter som skänktes hit 1933 av föräldrarna till en flicka som gick bort som tioåring. Lampetterna bär inskriptionen ” *Till minne av Leila *1923 †1933*” respektive ”*Skänkt av Sjökapten Lars Anderson och Fru Hanna Andersson Baskemölla. 1933*”.

I koret finns en ljusbärare i svartmålat smidesjärn med fyrdelad fot som tillverkats av en församlingsmedlem.

I underhållsplanen för kapellet nämns även en äldre, grönmålad ambo, fyra stycken träljusstakar samt ett sandkar av svartmålad plåt som sannolikt tillhör kapellets tidigaste inredning. Dessa uppges förvaras i källaren.

Ett textilskåp av furu finns i långhusets bakre, sydöstra, del.

Kyrkogård

Kyrkogården utgörs av sex kvarter. De fyra kvartererna söder om kapellet tillhör den först anlagda kyrkogården. Planen för kyrkogården utarbetades av stadsträdgårdsmästaren i Simrishamn; B Pontoppidan. Huvudgångarna flankerades av dubbla rader björkar och rader av popplar omgav kyrkogården. Klippta häckar av liguster ramade tidigt in planteringar på ömse sidor om kapellet. Norr om kapellet har två kvarter tillkommit 1949. Den västra halvan iordningställdes för gravsättning med häckar och grusgångar, medan den östra delen fick karaktären av öppen park med stora gräsytor, storvuxna skogsträd samt en plats för friluftsgudstjänster som markeras av ett grovt tillyxat kors och ett stenaltare. Kyrkogården avgränsas av oregelbundna murar av natursten i väster och norr, mot muren är en gräsbevuxen jordvall. I öster finns en låg stödmur mot den intilliggande Tjörnedalavägen, ovan stödmuren finns en rad låga, hårt beskurna träd. I söder avgränsas en högvuxen avenbokhäck mot angränsande bostadsbebyggelse. Kvartererna på kyrkogårdens södra och västra

delar omgärdas av klippta avenbokhäckar, vilka saknas i de två kvarteren direkt öster om kapellet.

Kyrkogården är i huvudsak gräsbesådd. I anslutning till en del gravvårdar finns planteringar av perenner, vintergröna växter och murgrönekullar. I kvarteret öster om kapellet finns minnes- respektive askgravlund. Det finns två entréer till kyrkogården, en i öster och en i väster. Båda markeras av huggna stolpar av granit med svartmålade smidesgrindar.

Byggnader på kyrkogården

I anslutning till den västra entrén finns en ekonomibygnad med tegelklätt sadeltak, murad i tegel och vitmålad.

Karaktärisering

Baskemölla kapell uppfördes som ett begravningskapell fem år efter att kyrkogården hade invigts. Nya seder och bruk kring begravningen ledde till att behovet av ett lämpligt rum för begravningen blivit uppenbart; både för enskilda sådana och för begravningar utom Svenska kyrkans ordning. Lämpliga rum för begravningar inom andra samfund var begravningskapellen – medan det ansågs kontroversiellt att upplåta kyrkobyggnaden. I likhet med många av tidens kapellbyggen finansierades bygget av en lokal förening, särskilt startad för detta ändamål, som under flera år genom försäljningar och insamlande av medlemsavgifter byggde upp ett kapital.

Baskemölla kapell är en arkitektoniskt tidstypisk anläggning. Det är uppfört i en nationalromantisk stil som under 1900-talets första årtionden var dominerande för begravningskapellen. Nationalromantiken som blickade tillbaka till medeltiden ansågs av samtiden mycket lämplig som inramning för just begravningsakten. Det är tydligt att kapellets rumsliga disposition, liksom formspråket med de slammade och vitkalkade murarna, det branta tegelklädda taket utan taksprång och de rundbågiga fönsteröppningarna refererar till de tidiga sockenkyrkornas utformning. När de avlidna inte längre förvarades i hemmet fram till begravningen uppstod behovet av ett bisättningsutrymme, som tidstypiskt inrymdes i kapellets källare. I Baskemölla kapell finns ett nedsänkt bisättningsrum med på ritningsmaterial från 1927. Det är dock osäkert om detta kom att byggas. Dagens bisättningsrum tillkom 1949.

Kapellet utvecklades med tiden till ett alltmer använt rum för olika former av förrättningar och gudstjänster. Tillbyggnaden med kor och källare från 1949 speglar Svenska kyrkans moderna kyrkobyggande då alltfler, till församlingskyrkan kompletterande, enklare kyrkobyggnader (kapell, småkyrkor,

stadsdelskyrkor) uppfördes. På en ort som Baskemölla, belägen långt från församlingskyrkan, kan församlingen ha sett ett behov av en lokalt belägen samlingslokal för att möta konkurrens från andra religiösa samfund. I och med kapellbygget blev Svenska kyrkan mer tillgänglig för invånarna på orten. Den utökade användningen hör även samman med Svenska kyrkans etablering på orter som var populära resmål för stadens semesterfirare.

Kapellets inventarier i form av votivskepp och textilkonst speglar på ett karaktäristiskt sätt Baskemöllas historia som fiskeläge och sjöfartshamn. Inredningen från 1960-talet i form av lätta, flyttbara möbler som altare, knäfall och dopbord speglar en differentierad användning av kapellet. Denna flexibla inredning är typisk för efterkrigstidens kyrkorum.

Att tänka på

- Vid renovering och ändringar bör kapellets enkla karaktär beaktas. Tillägg med nya material bör göras begränsat och anpassas till kapellets enkla karaktär.
- Den enkla inredningen med flyttbara bänkar i kombination med enkla material och 1960-talets tillägg till inredningen är viktiga att bevara.
- Inventarier med referenser till sjöfart och fiskenäring speglar ortens historia och är viktiga att bevara.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrklig kulturmiljö, enligt Kulturmiljölagen 4 kap.

Baskemölla ligger inom kulturmiljöstråk *Per Albin-linjen* samt området *Baskemölla-Tjörnedala-Vik* som utpekas som särskilt värdefull kulturmiljö i Kulturmiljöprogrammet för Skåne län.

Källor och litteratur

Baskemölla kapell och kyrkogårdar – historik och beskrivning, 1984, Baskemölla kapellförening.

Det moderna kyrkobyggandet i Lunds stift, Regionmuseets rapport 2016:44.

Rum för avsked – Begravningskapellets arkitektur och konstnärliga utsmyckning i 1900-talets Sverige, Emilie Karlsmo, 2005.

Skånes kyrkor 1050-1949, Claes Wahlöö, Domus Propria.

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Underhållsplan för Baskemölla kapell, 2006, Ponnert arkitekter AB.

Återblick 1 - Baskemölla omkring 1925, ca 1981

Internet

Ystad allehanda, tidningsartikel i samband med kapellets 80-årsdag. Websida besökt 2017-07-05: <http://www.ystadsallehanda.se/simrishamn/baskemolla-kapell-firar-80-arsdag/>

Församlingens hemsida med information om kapellet. Websida besökt 2017-07-05: <https://www.svenskakyrkan.se/simrishamn/st-thomas-kapell-baskemolla>

Riksantikvarieämbetets fornlämningsök. Websida besökt 2017-07-10: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Länsstyrelsens kulturmiljöprogram för Skåne; särskilt värdefulla kulturmiljöer. Websida besökt 2017-07-10: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/Pages/kulturmiljoprogram.aspx>

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2017-07-11

Fältinventering: Åsa Eriksson Green

Rapportsammanställning och foto: Åsa Eriksson Green

Granskning: Kerstin Börjesson och Maria Sträng, Regionmuseet Kristianstad.

Färdigställd: 2017-09-11

